

Ivica
Žile

Između Ovoga i Onoga mora

Obnova stonskih zidina 2003–2009.

↑ Konzervirani potez Velikog zida

Gradnja imponantnoga fortifikacijskog sklopa koji nazivamo Stonskim zidinama započela je ubrzo poslije kupnje Pelješca (Stonskog Rata) 1333. godine. Dubrovačka komuna odlučuje tada radi osiguranja svoga novostečenog posjeda podići Veliki zid. Dugačak oko 1200 m, vodio je preko vrha brda Podzvizd i, zatvarajući cijeli poluotok, završavao

kulama na obalama Stonskog kanala i Malostonskog zaljeva. Na tim su mjestima još u 14. stoljeću izgrađene dvije planirane urbane jezgre – Ston (*Castrum Istius maris*) i Mali Ston (*Castrum Illius maris*) – koje Velikim zidom nisu bile povezane samo fizički nego se u svojim funkcijama i nadopunjuju. Prema starijim dubrovačkim kronikama gradnja Velikog zida

→ Radovi na konzervaciji predzida između tvrđava Arcimon i Sokolić

trajala je 18 mjeseci i stajala je 12.000 dukata. Stonski korpus fortifikacija oblikovao se, međutim, tijekom više od četiri stoljeća. Namijenjen prije svega obrani poluotoka od njegova kopnenoga zaleđa, postupno je poboljšavan, prilagođavan terenu i razvoju vojne tehnike.

Stonske su utvrde bez ikakve sumnje najveći graditeljski pothvat Republike izvan Grada; cjelokupna im je duljina dosizala oko 5500 m, a obuhvaćale su zidine Stona i Malog Stona, Veliki zid s trima tvrđavama i Veliki kaštio (Tvrđava sv. Jeronima), izdvojenu utvrdu podignutu radi zaštite stonskih solana. Zidine i tvrđave flankirane su s deset okruglih i tridesetjednom četvrtastom kulom te sa šest polukružnih bastiona. Obrambenu su ulogu sačuvale do početka 19. stoljeća. Padom Republike stonske utvrde gube vojni značaj, no u prvoj polovici 19. stoljeća fortifikacijski kompleks nije se uništavao, ali se isto tako nije ni obnavljao. Carskim dekretom 27. veljače 1858. utvrde se predaju Upravi državnih dobara koja odmah započinje s rasprodajom gotovo čitavoga sklopa, osim tvrđave Veliki kaštio koja je nešto kasnije doživjela istu sudbinu. Pojedini se dijelovi zidina prodaju privatnim osobama, koriste kao izvor građevinskog materijala, ruše “iz higijenskih

razloga” ili čak, godine 1874, u sklopu priprema za dolazak cara Franje Josipa. Stonske su utvrde stradavale u potresima, kako onom 1667, tako i 1995, u Drugome svjetskom ratu, kada ih najprije Talijani, a potom Nijemci “prilagođavaju” vojnim potrebama, a naposljetku i u Domovinskom ratu.

Govor o zahvatima na stonskim zidinama poslije Drugoga svjetskog rata nužno je započeti prisjećanjem na Lukšu Beritića, počasnog konzervatora i prvog obnovitelja zidina. Kao i kad je riječ o fortifikacijama grada Dubrovnika, Lukša Beritić svojim je djelovanjem ujedinio teoriju (arhivska i terenska istraživanja) i praksu obnove fortifikacija. Nakon prvih zahvata započetih 1947. godine, obnovom stonske kule Arcimon uz svesrdnu potporu direktora Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju Cvita Fiskovića, Beritić je sredinom pedesetih godina objavio fundamentalne znanstvene tekstove o oblikovanju i povijesnom razvoju stonskih fortifikacija, zapisavši pritom:

“Prema običaju starih Dubrovčana, ni u Stonu se nije pri usavršavanju i pojačavanju zidina rušilo staro, već novo samo nadodavalo, tako da Ston ima sačuvanih dijelova zidina iz prve polovine XIV. stoljeća. Ipak je sve to tako udešeno i prilagođeno jedno

drugomu, da bi, da su u cijelosti sačuvane te utvrde, kakve su bile do 1874., mogle stati uz bok glasovitom Carcassone u Francuskoj.

Ako bi se Ston obnovio, kao što je u prošlom stoljeću obnovljen Carcassone, kod kojeg, možemo slobodno reći da ima barem 50% imitiranoga, u Stonu ne bi trebalo ništa imitirati, već postojeće popraviti i srušene dijelove, i to cca. 20 % obnoviti prema postojećim temeljima, planovima i opisu.”

Nastojeći stvoriti odgovarajući institucionalni i financijski okvir koji bi omogućio ostvarenje tog ambicioznog plana, Beritić je 1952. godine jedan od suosnivača i prvi predsjednik Društva prijatelja dubrovačke starine koje postupno postaje *spiritus movens* obnove i prezentacije stonskih zidina. Temeljna zadaća Društva bila je skrb o dubrovačkim zidinama, ali i o svim ostalim fortifikacijama na nekadašnjem teritoriju Dubrovačke Republike. Na temelju ugovora sklopljenog s Općinom Dubrovnik Društvu je povjereno upravljanje i skrb o dubrovačkim zidinama, a sve se njegove aktivnosti, s naglaskom na obnovi fortifikacija, financiraju приходima od ulaznica. Djelovanjem te neprofitne udruge građana inauguriran je model obnove u kojem će skrb za stručnu komponentu zahvata od svog osnutka (1960. godine) preuzeti dubrovački Zavod za zaštitu spomenika kulture, čija je prva direktorica Dubravka Beritić inzistirala na izradbi detaljnih planimetrijskih snimaka cjelokupnih stonskih zidina i započela zaštitna arheološka istraživanja Velikog kaštela. Zavod za obnovu Dubrovnika 80-ih godina financirao je istraživanje Velikog kaštela i podastro izvedbeni projekt za obnovu te tvrđave do koje nije došlo zbog agresije i rata protiv Hrvatske.

Visina prihoda u novijem vremenu omogućila je Društvu da uđe u znatne obnoviteljske pothvate, pa se pristupilo izradbi projekata obnove dubrovačkih, cavtatskih, molunskih i stonskih zidina te tvrđave Sokol. O tome koliko se ti zahvati provode *lege artis* ponajbolje svjedoči recentna obnova stonskih zidina koju je odobrio i stručno nadzire Konzervatorski odjel u Dubrovniku.

Radovi na stonskim zidinama, točnije na Velikom zidu, u većem opsegu započeli su 2003. godine. Prethodila im je digitalizacija starije arhitektonske dokumentacije. Zid je očišćen od raslinja i ponovno detaljno snimljen suvremenom metodom laserskog, tzv. prostornog skeniranja. Nakon pregleda dokumentacije i stanja na terenu zaključeno je da nije potrebno vršiti arheološka istraživanja već su projektantu izdane konzervatorske smjernice. Arheološka istraživanja izvedena su samo u predziđu do kule Arcimon (zbog izrade programa prethodne obnove, odnosno definiranja zapadnog ulaza na stonske zidine). Zbog opsežnosti zahvata, konzervatorskim smjernicama određeno je da se ne dozvoli restitucija korpusa u izvorno stanje. Dogovoreno je da se najprije izvrši konzervacija postojećeg tj. zatečenog stanja zidnih struktura, a izradi projekata za obnovu kula pristupit će se tek kada se ti radovi privedu kraju. Nakon opisanih predradnji i izradbi projekta 2003. godine pristupilo se obnovi Velikoga zida, a potom i predziđa od kule Arcimona do Sokolića s ciljem da se omogućí pristup posjetiteljima. Do 2009. godine obnovljen je Veliki zid u duljini od 972 m, a predziđe između kula Arcimon i Sokolić u Stonu u duljini od 161 m.

Na stonskim zidinama postojat će tri ulaza. Na njihovu zapadnom dijelu bit će ulaz na predziđe koje vodi do kule Arcimona, preko Sokolića, Stoviša, kule Nad Vodom i Kule Barabanata čime se zatvara obilazak zidina Stona. Drugi je ulaz na istoku kod kule Barabanata preko kojeg se može pohoditi čitav Veliki zid s nizom bezimernih i imenovanih (Lastva, Dobri, Dolina) gotičkih kula, sve do malostonske tvrđave Korune. Nakon toga se u Malom Stonu mogu razgledati kule Toljevac i Arcimon kojima prethodi čišćenje od raslinja i projekt prezentacije; posebice se to odnosi na Arcimon koji je sačuvan u tragovima.

Istodobno s radovima u Stonu, u tijeku su zahvati na obnovi tvrđave Sokol u Konavlima te izradba projekata obnove molunskih zidina. ✕